

Шлемкевич Тетяна Вікторівна

Основні тенденції політичної комунікації в умовах переформатування українського медіапростору

УДК 327.567;34/89

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-5.19>

Шлемкевич Тетяна Вікторівна
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри
журналістики
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ,
Україна
ORCID: 0000-0003-1785-0338

З появою та широким використанням так званих нових медіа («new media») в Україні останні кілька років не лише трансформуються канали політичної комунікації, а й змінюється сама суть та спрямованість так званого «політичного повідомлення» («political message») у сучасному суспільно-соціальному порядку. Окреслена ситуація відбувається в парадигмі глобалізації, інформатизації та інтеграції як трьох основних соціально-політичних та економічних процесів сучасності. Загальним моментом і точкою дотику для вищезгаданих процесів є саме феномен політичної комунікації. Мета дослідження полягає у виокремленні ключових тенденцій політичної комунікації в умовах переформатування українського медіапростору. Досягнення анонсованої мети кристалізується в низці завдань, серед яких: виявити сучасні умови функціонування політичної комунікації; узагальнити вектори трансформації українського медіапростору; конкретизувати засадничі основи політичної комунікації в умовах переформатування українського медіапростору.

Методи дослідження. Задля досягнення мети та завдань здійснено взаємодоповнене використання низки методів, як-от: системний аналіз (для конкретизації структурних складників політичних комунікацій, виявлення передумов трансформації політичних комунікацій в соціальних мережах, виникнення сучасних тенденцій в медіапросторі нашої держави тощо); синтез (поєднання проаналізованих складових задля виявлення векторів трансформації українського медіапростору, розкриття місця і ролі цих складових у політичній комунікації); синергетичний метод дав змогу дослідити політичні комунікації як складний об'єкт, що функціонує в умовах зміненої реальності медіапростору відтак самоорганізовується відповідно до таких змін. Встановлено, що відбуваються процеси зрощення політики та медіа (convergence between media and politics), медіатизації суспільства (також, ґрунтуючись на ширших концептуальних сторонах даного явища, використовується термін «NETократизація») і, звичайно, породжується так звана еліта нового століття – «медіократія» (зокрема, в атлантичній політичній культурі). Медіатизація українського суспільства та зрощення політики та медіа логічно веде у бік медійної політики, що й різко змінює не тільки канали політичної комунікації, яка в рамках інформаційного суспільства, що розвивається, стала ключовим поняттям політики, а й наголошує на необхідності переосмислення її ролі та функцій.

Ключові слова: політична комунікація, трансформація українського медіапростору, глобалізація, інформатизація, інтеграція, мережа Інтернет.

Вступ. Світові політичні тенденції сьогодні визначаються та знаходять свої пояснення у трьох основних соціально-політичних та економічних процесах сучасності – глобалізації, інформатизації та інтеграції. Ця «тріада», щільно зіткана у різноманітний килим світу, є загальноприйнятою парадигмою сучасних політичних процесів, в рамках якої в останні десятиліття і, зокрема, сьогодні ми розвиваємо нові методи сприйняття політичних процесів та міжнародних відносин (так, сьогодні Держдеп США займається розробкою концепції «цифрової дипломатії» / «digital diplomacy»), спираємося на нові форми економічного співробітництва та зближення окремих країн та регіонів з активним використанням Інтернету, виявляємо ініціативу та сприяємо впровадженню ринкової споживчої логіки у сфері політики, також розвиваємо нові закономірності державного управління, які дають нове забарвлення принципам політичної легітимності, прозорості та довіри, розширюють та одночасно обмежують можливості співучасті суспільства у процесі прийняття рішень та реалізації своїх прав.

Більше того, з появою та широким використанням так званих нових медіа («new media») в Україні

останні кілька років не лише трансформуються канали політичної комунікації, а й змінюється сама суть та спрямованість так званого «політичного повідомлення» («political message») у сучасному суспільно-соціальному порядку.

Тісний взаємозв'язок інформатизації з глобалізацією чи інтеграції зі становленням глобального інформаційного суспільства не підлягає сумніву. Загальним моментом і точкою дотику для вищезгаданих процесів є саме феномен політичної комунікації і вже в наші дні – феномен полінаправленої, горизонтальної та багаторівневої комунікації, зростаюча роль якого у всіх галузях життєдіяльності пов'язується з безпрецедентним розвитком інформаційного суспільства. У нових реаліях політика як така знаходить свій прояв у ефективному обміні інформацією з різних комунікаційних каналів.

Мета дослідження полягає у виокремленні ключових тенденцій політичної комунікації в умовах переформатування українського медіапростору. Досягнення анонсованої мети кристалізується в низці **завдань**, серед яких: виявити сучасні умови функціонування політичної комунікації; узагальнити вектори трансформації українського

медіапростору; конкретизувати засадничі основи політичної комунікації в умовах переформатування українського медіапростору.

Методи дослідження. Задля досягнення мети та завдань здійснено взаємодоповнене використання низки методів, як-от: системний аналіз (для конкретизації структурних складників політичних комунікацій, виявлення передумов трансформації політичних комунікацій в соціальних мережах, виникнення сучасних тенденцій в медіапросторі нашої держави тощо); синтез (поєднання проаналізованих складових задля виявлення векторів трансформації українського медіапростору, розкриття місця і ролі цих складових у політичній комунікації); синергетичний метод дав змогу дослідити політичні комунікації як складний об'єкт, що функціонує в умовах зміненої реальності медіапростору відтак самоорганізовується відповідно до таких змін.

Результати. Однією з найважливіших характеристик сучасного суспільства стає рівень його інформатизації, який впливає на всі процеси суспільного розвитку. У політологічному розумінні інформація, що розробляється та поширюється новітніми технологіями та комунікаційними каналами, є основною зброєю «м'якої влади» [2]. Арсенал цієї м'якої влади включає в себе засоби і методи впливу, в основі яких лежить сам акт комунікації.

Важливість ролі інформації у суспільстві стала серцевиною досліджень багатьох авторів, починаючи з другої половини минулого століття до наших днів. Ще в середині ХХ ст., як резюмує В. Волянський, Д. Белл, прогнозуючи тенденції феноменального використання інформаційних технологій, говорив про настання постіндустріальної доби [2, с. 255], М. Маклюен висловлювався про «глобальне електронне село» [3, с. 54], а японський вчений І. Масуда, говорячи про розвиток інформаційного суспільства, зазначав, що таке суспільство буде вільне від класової приналежності і конфліктів, і це буде суспільство згоди [2, с. 256].

Період становлення інформаційного суспільства, відзначає А. Данько-Сліпцова збігся з процесом глобалізації, який відбив основні виклики світу, що стрімко змінюється [4]. Цей довгостроковий процес далеко ще не закінчено, хоча з 1970-х років він значно прискорився [12]. Цим терміном у сучасній літературі можна позначити як зростання інтеграційних процесів, які передбачають збільшення взаємодії суверенних держав і окремих соціальних груп, а й збільшення взаємозалежності і взаємопроникнення людських відносин, поруч із зростанням інтеграції соціополітичного та економічного життя [10, с. 78]. З політологічного погляду важливим моментом у глобалізації є комунікативне середовище [11]. Технологічні підстави відіграють істотну роль в цьому контексті. Наприклад,

наявність супутникового зв'язку стає важливим моментом у забезпеченні інформатизації, зокрема у сфері національної безпеки.

Багато авторів, обговорюючи питання щодо глобалізації комунікації в контексті українського медіапростору та ґрунтуючись на прикладах телекомунікаційного обладнання, з пильною увагою спостерігають та аналізують діяльність транснаціональних медіа [5], які на сьогоднішній день формують основне середовище політичної комунікації у глобальному [6] та локальному контексті [7].

Про це багато авторів сучасності пишуть як про символічне середовище, яке охоплює весь світ. Саме це інформаційне/комунікаційне середовище, будучи вже глобальним, забезпечує виробництво єдиних для всіх людей образів [8, с. 34].

По суті, глобальне інформаційне суспільство ХХІ ст. характеризується, як суспільство політичного ризику. Це відзначають багато сучасних дослідників, акцентуючи увагу на нових явищах інформаційного суспільства й вітчизняного медіапростору, які змушують розширити кругозір методологічного пізнання соціокультурних та політичних особливостей сучасності.

Породження символічного середовища в розрізі українського медіапростору, було б неможливим без технологічного прориву і розробки різних комунікаційних гаджетів: мобільних телефонів, комп'ютерних міні-дивайсів, іподів і системи GSM. Всі вони зв'язуються різними мережами і переводять нашу реальність у нову глобально-інформаційну систему комунікації та інтеграції або ж, як часто з протилежного боку зазначають, жорсткою незбалансоване середовище комунікаційної блокади, кастомізації, інформаційного імперіалізму та умов дезінтеграції.

В обох випадках, очевидно, технологічний детермінізм стоїть не на останньому місці. Але, навіть, незважаючи на наявні нерівні стартові можливості України, в цілому стрімкий технологічний прогрес в останні десятиліття не тільки збагатив, спростив у багатьох питаннях наше життя, а й створив ту технологічну базу, на якій ми стали ближчими один одному в прямому та переносному значенні слова. Нова технологічна картина світу уможливила більш ефективно зближення різних культур, країн та окремих соціальних груп шляхом трансформації медіапростору. Одночасно в рамках цифрового розриву, який вже набув політичного значення, дані розвитку визначаються як умови, що породжують глибшу соціальну фрагментацію, політичну сегментацію та дезінтеграцію окремих соціальних груп, створюючи реальність не лише соціальної, а й політичної нерівності нового типу.

Так, інформаційно-комунікаційне середовище ЄС розглядає як платформу глибших економічних, а вже останні два десятиліття і політичних інтеграційних процесів і активно розвиває свою полі-

тику в цьому напрямку. Але на відміну від теорії управління за допомогою інформації згідно якої держава цілком покладається на комунікацію та інформацію, маніпулюючи громадською думкою та здійснюючи таким чином соціальний контроль, європейські інститути шукають нові шляхи реалізації в рамках громадянського суспільства: так зване двостороннє інформаційне управління, яке стає можливим за допомогою соціальних мереж, що потребує використання можливостей мережі Інтернет. Окреслена тенденція нині популяризувалась й в українському медіапросторі.

З появою Інтернету виник не тільки новий технологічний засіб передачі інформації, але головним досягненням є початок інтеграційного процесу насамперед розрізнених областей, соціальних груп і систем масової інформації, що набуває особливого значення в політичному контексті.

Перш ніж приступити до детальнішого вивчення особливостей Інтернету в політичній складовій нашої життєдіяльності, спробуємо у більш цільному уявленні окреслити роль та функції засобів масової інформації та комунікації (ЗМІІК) з політичної точки зору. Виходячи з того, що функцією політичної системи є вироблення рішень, можна припустити, що функцією системи ЗМІІК є постановка питань та їх обговорення таким чином, щоб забезпечити інтеграцію суспільства та його частин.

Особливого значення в цьому контексті набуває той основний факт, що відбуваються процеси зрощення політики та медіа (*convergence between media and politics*), медіатизації суспільства (також, ґрунтуючись на ширших концептуальних сторонах даного явища, використовується термін «НЕТОкратизація») і, звичайно, породжується так звана еліта нового століття – «медіократія» (зокрема, в атлантичній політичній культурі).

Медіатизація українського суспільства та зрощення політики та медіа логічно веде у бік медійної політики, що й різко змінює не тільки канали політичної комунікації, яка в рамках інформаційного суспільства, що розвивається, стала ключовим поняттям політики, а й наголошує на необхідності переосмислення її ролі та функцій. Виходить, що не політичні партії, а ЗМІІК та нові медіа визначають політичний порядок денний.

Більше того, ЗМІІК визначають також процес ухвалення політичних рішень та їх реалізацію. Це означає, що ЗМІІК не є простим інструментом політики, а особливим інститутом політичної системи або системоутворюючим компонентом сучасної політики, яка сама під впливом горизонтально-мережевого підходу управління знаходиться в процесі важливих змін. Інтернет може стати інструментом двостороннього контролю, інформування, співучасті та навіть прийняття рішень на всіх рівнях знизу догори.

В «Інтернетизації» української політики існує й інший важливий момент – ЗМІІК знизили ефективність корпорацій та різко посилили позиції тих людей та організацій, які виявляють заповзятливість та ефективність у їх мережевому розумінні. З цієї точки зору ми говоримо вже про нових учасників політичного процесу – так званих он-лайн активістів, які закріпили за собою важливу роль творців контенту в Інтернеті та користуються навичками та засобами політичної мобілізації за допомогою нових технологій. Включеність у мережу – умова повноцінної участі у житті сучасного українського суспільства. Більше того, соціальні мережі Twitter, Facebook, сайт WikiLeaks стали синонімами соціально-політичної активності суспільства та основним майданчиком політичних дискусій. Тотальна прозорість, запропонована WikiLeaks, – це і є технології трансформації світового порядку, про що сьогодні пишуть багато вітчизняних та зарубіжних журналів та газет.

Висновки. Резюмуючи основні положення, які представлені в цій статті, варто зазначити, що «глобальна павутина» насправді є втіленням трьох основних процесів сучасності, що кристалізуються у векторах розвитку українського медіапростору: глобалізації, інформатизації та інтеграції. Головною відмінністю Інтернету є його відкритість – як з точки зору технічної архітектури, так і соціальної та інституційної організації. Крім того, саме відкритість була і залишається тим важливим моментом в Інтернеті, що сприяє саморозвитку мережі. Численні форми соціальних зв'язків, що створюються, ставлять перед нашою державою нові політичні виклики, встояти перед якими можливо за допомогою перегляду традиційних сприйнятих політики. Сама політична комунікація має стати не лише інтерактивною, двосторонньою, а й одночасно багатосторонньою, загальною та специфічно зорієнтованою. Основою такої політики стає тактика, гнучкість та миттєвість дій. Загалом «Інтернетизація» політики проявляється у наступних важливих взаємопов'язаних моментах: нова динаміка громадських рухів, розширення переліку непрямих учасників політики; об'єднання локальних спільнот за допомогою комп'ютерних мереж та значущість цього процесу для інклюзивної громадянської участі; використання Інтернету на практиці інформаційної політики та національної безпеки; виникнення ноополітики та кіберзброї на геополітичній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анісімович-Шевчук О. Політична комунікація як системоутворюючий фактор політичного життя суспільства. Автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л.: 2010. 19 с.
2. Волянський В. В. Моделі й практики державної медаполітики в сучасному світі. *Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2011. № 4. С. 255-258.

3. Волянський В. В. Сутність медіаполітики у наукових поняттях і категоріях. *Сучасна українська політика*. 2011. Вип. 25. С. 53-59.

4. Данько-Сліпцова А. Нові медіа: історія, типологія. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: укр. наук. журн.* 2014. Вип. № 1–2. С. 80–82.

5. Кірієнко О. Принципи трансформації політичної ідентичності індивіда в умовах глобалізації. Дис канд. політ. наук 23.00.01. Львівський національний університет імені І. Франка. Л.: 2016. 205 с.

6. Комунікативні технології у формуванні політичної медіареальності під час конфліктів. URL: <http://compete.org.ua/komunikativni-tekhnologii-u-formuvan/> (дата звернення: 10.11.2022)

7. Кондратенко О. Інформаційний чинник у формуванні внутрішньої і зовнішньої політики української держави. *Науковий вісник інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, політологія, право і туризм*. 2010. № 2. С. 106-115.

8. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.

9. Крос К., Гакет А. Р. Політичні комунікації та новинні засоби масової інформації у демократичних країнах: конкуруючі підходи. *Бібліотека УКМА*. URL: <https://elib.ukma.edu.ua/Journalism/SMI.pdf>. (дата звернення: 10.11.2022)

10. Belch G. E., Belch M. A. Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective. 10th ed. New York: McGraw-Hill. 2015. 176 p.

11. Bimber B. Information and American democracy: Technology in the evolution of political power. New York : Cambridge University Press, 2003. 234 p.

12. Sless D. Collaborative processes and politics in complex information design. *Content and Complexity: Information Design in Technical Communication*. 2003. № 5. P. 78-82.

REFERENCES:

1. Anisimovych-Shevchuk O. Politychna komunikatsiia yak systemoutvoriuiuchy faktor politychnoho zhyttia suspilstva [Political communication as a system-forming factor of the political life of society]. Avtoref. dys. kand. polit. nauk : 23.00.02. Lviv. nats. un-t im. I. Franka. L.: 2010. 19 s. [in Ukrainian]

2. Volianskyi V. V. Modeli y praktyky derzhavnoi medapolityky v suchasnomu sviti [Models and practices of state media policy in the modern world]. *Visnyk*

derzhavnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv: nauk, zhurnal. 2011. № 4. S. 255-258. [in Ukrainian]

3. Volianskyi V. V. Sutnist mediapolityky u naukovykh poniattiakh i katehoriakh [The essence of media policy in scientific concepts and categories]. *Suchasna ukrainska polityka*. 2011. Vyp. 25. S. 53-59. [in Ukrainian]

4. Danko-Sliptsova A. Novi media: istoriia, typolohiia. *Osvita rehionu: politolohiia, psykhologhiia, komunikatsii: ukr. nauk. zhurn* [New media: history, typology]. 2014. Vyp. № 1–2. S. 80–82. [in Ukrainian]

5. Kiriienko O. Pryntsyipy transformatsii politychnoi identychnosti indyvida v umovakh hlobalizatsii [Principles of transformation of the political identity of the individual in the conditions of globalization]. Dys kand. polit. nauk 23.00.01. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni I. Franka. L.: 2016. 205 s. [in Ukrainian]

6. Komunikatyvni tekhnologii u formuvanni politychnoi mediarealnosti pid chas konfliktiv [Communicative technologies in the formation of political media reality during conflicts]. URL: <http://compete.org.ua/komunikativni-tekhnologii-u-formuvan/> (data zvernennia: 10.11.2022) [in Ukrainian]

7. Kondratenko O. Informatsiyni chynnyk u formuvanni vnutrishnoi i zovnishnoi polityky ukrainskoi derzhavy [Informational factor in the formation of internal and external policy of the Ukrainian state]. *Naukovyi visnyk instytutu mizhnarodnykh vidnosyn. NAU. Serii: ekonomika, politolohiia, pravo i turizm*. 2010. № 2. S. 106-115. [in Ukrainian]

8. Kosenko Yu. V. Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Fundamentals of the theory of language communication]: navch. posib. Sumy : Sumskyi derzhavnyi universytet, 2011. 187 s. [in Ukrainian]

9. Kros K., Haket A. R. Politychni komunikatsii ta novynni zasoby masovoi informatsii u demokratychnykh krainakh: konkuruiuchi pidkhody [Political Communication and the News Media in Democracies: Competing Approaches]. *Biblioteka UKMA*. URL: <https://elib.ukma.edu.ua/Journalism/SMI.pdf>. (data zvernennia: 10.11.2022) [in Ukrainian]

10. Belch G. E., Belch M. A. Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective. 10th ed. New York: McGraw-Hill. 2015. 176 p. [in Ukrainian]

11. Bimber B. Information and American democracy: Technology in the evolution of political power. New York : Cambridge University Press, 2003. 234 p. [in Ukrainian]

12. Sless D. Collaborative processes and politics in complex information design. *Content and Complexity: Information Design in Technical Communication*. 2003. № 5. P. 78-82. [in English]

The main tendencies of political communication in the conditions of reformatting of the Ukrainian media space

Shlemkevych Tetiana Viktorivna

Candidate of Political Sciences,
Lecturer at the Department of Journalism
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
Ukraine
ORCID: 0000-0003-1785-0338

With the emergence and widespread using the so-called «new media» in Ukraine during the last few years, not only the channels of political communication are being transformed, but also the essence and orientation of the so-called «political message» in modern social order is changing. The described situation takes place in the paradigm of globalization, informatization and integration as three main socio-political and economic processes of modernity. The common point and the point of contact for the aforementioned processes is the phenomenon of political communication. The purpose of research is in highlighting key tendencies of political communication in the conditions of reformatting of the Ukrainian media space. Achieving the announced purpose crystallizes in a number of tasks, including the following: to study modern conditions of functioning political communication; to generalize the vectors of transformation of the Ukrainian media space; to specify the basic foundations of political communication in the conditions of reformatting of the Ukrainian media space.

Methods of research. To achieve the purpose and tasks a complementary use of a number of methods has been carried out, such as: system analysis (for concretization of structural components of political communications, identification of preconditions of transformation of political communications in social networks, emergence of modern tendencies in media space of our state, etc.); synthesis (combination of analysed components for identification of vectors of transformation of the Ukrainian media space, revealing the place and role of these components in political communication); synergetic method gave an opportunity to study political communications as a complex subject, which functions in the conditions of changed reality of media space, hence it self-organizes itself according to such changes. It has been found that there are processes of convergence between media and politics, mediatization of society (also, based on the broader conceptual aspects of this phenomenon, the term «NETocratization» is used) and, of course, the so-called elite of the new century is born – «mediacracy» (in particular, in the Atlantic political culture). Mediatization of the Ukrainian society and convergence between media and politics leads logically in the direction of media policy, which strictly changes not only the channels of political communication that has become a key concept of politics in the framework of the developing information society, but also emphasizes the need to rethink its role and functions.

Key words: political communication, transformation of the Ukrainian media space, globalization, informatization, integration, Internet network.